

TARİHSEL SÜREÇ İŞİĞİNDA SOSYAL KONUT MEKÂN LARI

Makale Gönderim Tarihi: 15.10.2021

Makale Kabul Tarihi :03.12.2021

Önerilen Atıf Gösterimi : Herdem, B. (2021). Tarihsel Süreç İşığında Sosyal Konut Mekânları, *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*,C:1-S:1, 53-67

Baran HERDEM*

Özet

Bu çalışmada, öncelikli olarak konut mekânının kavramsal ifadesi ve fonksiyonel özellikleri açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Konutun irdelenmesinin ardından, çalışmanın ana odak noktasında bulunan alt sınıflara yönelik olan sosyal konut mekânlarının kavramsal incelemesi yapılmıştır. Sosyal konutun ortaya çıkma nedenleri ve tarihsel süreçteki dönüşümü, seçilmiş bazı ülkelerin uygulamaları üzerinden ortaya konulması çalışmanın hedefleri arasındadır. Bu bağlamda, kamu müdahalesi sonucu ortaya çıkan sosyal konutların, üç önemli tarihsel kilit noktası olduğu literatür çalışmalarından hareketle belirlenmiştir. Mevcut çalışma, bu tarihsel kilit noktalarının ışığında sosyal konut mekânlarının, barınma gereksinimi ve toplumsal refah açısından önemli bir konumda olması münasebetiyle devletlerin kentsel politikalarında önemli bir yer edindiği gerçekliğine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal konut, mekân, sanayi devrimi, kentleşme, yoksulluk

SOCIAL HOUSING PLACES IN THE LIGHT OF THE HISTORICAL PROCESS

Abstract

In this study, primarily the conceptual expression and functional features of the housing place were tried to be clarified. After examining the housing, a conceptual analysis of the social housing places for the lower classes, which is the main focus of the study, was made. It is among the objectives of the study to reveal the reasons for the emergence of social housing and its transformation in the historical process, through the practices of some selected countries. In the light of these historical key points, the present study sheds light on the reality that social housing places have gained an considerable position in the urban policies of states due to the fact that they are in an important position in terms of housing need and social welfare.

Keywords: Social housing, space, industrial revolution, urbanization, poverty

* Gaziantep Üniversitesi, Kent Çalışmaları, baranherdem@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9546-8655

GİRİŞ

Makinanın emek gücünü tahakküm altına almasını ifade eden Sanayi Devrimi, toplumların yapısında büyük dönüşümlere yol açmıştır. Sanayileşme kentlere farklı bir kimlik edindirmiştir. Bu yeni kimlik, üretim sürecinin tarım dışı alanlara kaymasıyla birlikte gelen yeni işkolları ve bu işkollarının gerektirdiği uzmanlaşma, iş bölümü gibi tarımsal üretim sürecinde görülmeyen özelliklerden oluşmaktadır. Yeni kimlik, kaçınılmaz olarak kentlerdeki toplumsal ilişkileri de dönüştürmüş ve yeni kentsel yaşam formları yaratmıştır. Diğer taraftan, tarım topraklarına makinanın girmesiyle önemsizleşen emek gücü, kırdaki yaşam döngüsünün dışında kalmıştır ve bu değişen döngü, emek gücünden başka bir şeyi olmayan insanların, kentlere doğru göç etmesiyle sonuçlanmıştır.

Sanayi Devrimi peşi sıra önemli dönüşüm sürecini kentsel mekânlara davet etmiştir. Urry'den hareketle mevcut analizimize güçlü bir arka plan oluşturabiliriz. Urry'e göre "toplumsal etkileşimlerin zamansal düzenindeki değişimler, genellikle mekânsal örüntülemeyle değişimleri gerektirir" (Urry, 1999, s. 95). Kırdan kente doğru gerçekleşen kitlesel göç sonucunda kentlerin nüfusları hızla artmıştır. Emek güçlerinden başka hiçbir şeyleri olmayan insanların kentlere akın etmesiyle birlikte kentsel mekânlarda sosyo-ekonomik sorunlar vuku bulmuştur. Bu sorunların en başında ise 'barınma' ihtiyacı gelmektedir. Barınma probleminin yanında, göç eden insanların yoksul olması, kentlerdeki yoksulluk seviyesinin yükselmesine ve bunun yanı sıra sağlık, eğitim, güvenlik gibi alanlardaki sorunların derinleşmesine yol açmıştır.

Kentlerdeki artan yoksulluk ve buna bağlı sosyolojik etkenler, göç eden nüfusun karşılanması gereken doğal ihtiyaçları gibi nedenlerden dolayı devletlerin kentsel alana yönelik müdahalesini gerekli kılmıştır. Devletlerin, kentleşme sonucunda ortaya çıkan kentsel krizin çözümü için, özellikle barınma sorununa yönelik yapmış olduğu müdahaleler ön plana çıkmıştır. Her ülke kendi sosyolojik değerleri ve yürütmüş olduğu ekonomik plan doğrultusunda gerek konut ihtiyacının teminini bizzat sağlamış ya da kredi uygulamasıyla mülk sahipliğini destekleyerek konut sorununa çözümler getirmiştir (Alkışer & Yürekli, 2004).

Devletlerin bizzat temin etmiş olduğu ve genellikle alt sınıflara yönelik olan 'Sosyal Konut' mekânları, tarihsel süreçte Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmış olduğu İngiltere'den başlamış ve diğer sanayi ülkelerine doğru gelişim göstermiştir. Böylelikle sosyal konut mekânları, düşük gelirli ailelerin veya bireylerin barınma sorununa çözüm olarak kentsel yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Devletlerin konut sorununa olan yaklaşımları kendi sosyo-ekonomik yapılarına paralel olarak farklı şekillerde gelişim göstermiştir.

Sosyal konut mekânlarının, devletlerin 'konut sorununa' müdahalesi sonucunda ortaya çıkmış olması mevcut konu literatüründe üzerinde konsensüs sağlanmış bir gerçekliktir. Bu nedenle, sosyal konutun varoluşunu incelerken konut kavramının kendisine de odaklanması gerekmektedir. Bu amaca uygun olarak çalışmamızın başlangıç noktasını, konutun kavramsal tanımlaması ve fonksiyonel özelliklerinin ortaya konulması oluşturacaktır. Çalışmanın devamında, konutun toplumsal mekân açısından konumunu belirledikten sonra barınma ihtiyacını kendi imkanlarıyla karşılayamayan toplumsal sınıfların talepleri karşısında devletlerin nasıl bir aksiyon içerisinde oldukları, Castells'in kentsel kriz kavramı ışığında tartışılmıştır. Çalışmanın son boyutunda ise kentleşmenin yoksul sınıflar açısından yaratmış olduğu çeşitli sorunlar arasında olan barınma sorunu karşısında kamusal alanın gölgesinde ortaya

çıkılmış olan sosyal konut mekânları ve bu mekânların toplumlar açısından konumunun tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü bazı örnek ülkeler üzerinden irdelenecektir.

1. BARINAKTAN ÖTESİ: KONUT MEKÂNI

İnsanlar doğaları gereği zaruri ihtiyaçlara sahiptirler. Bu zaruri ihtiyaçlardan bir tanesi de ‘barınma’dır. İlkel yaşamın hâkim olduğu tarihlerde dahi, mağaralarda sürdürülen yaşamlar barınmanın en temel ihtiyaçlar arasında olduğunun önemli göstergelerindedir. Barınma gereksinimi, insanlara her daim korunaklı, sınırları belirli olan mekânlara ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Bu duygunun sonucunda da dışı kapalı, sınırları; duvar, pencere, çit gibi metaforlarla belirli olan, içerisinde diğer yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebildiği mekânlar yaratılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle, konut kavramının en bilindik tanımlanması, barınma sorununa çözüm olarak ortaya çıkmış mekânlar olarak yapılmaktadır.

Konutlar temelde barınak mekânlarıdır; fakat tarihsel süreçte, konutun üstlenmiş olduğu toplumsal rol daha farklı anlamlara bürünmüştür. Tekeli, konutun sahip olmuş olduğu fonksiyonel özellikleri şöyle sıralamıştır: (a) bir barınak olma, (b) üretilen bir mal olma, (c) bir tüketim malı olma, (d) yatırım olarak spekülâtif değer artışlarına el koyma, (e) güvence sağlama, (f) toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olma, (g) kentsel çevrenin oluşturulmasında bir kültürel artifact olma” (Tekeli, 2010, s. 57). Tekeli’nin sıralamış olduğu konut özelliklerinden hareketle konutun, barınma gibi zaruri ihtiyaca çözüm olmasının yanı sıra iktisadi bir meta değeri görmesi, konutu toplumsal anlamda farklı bir konuma getirmiştir. Metalaşan konut, piyasanın bir ürünü haline gelmiştir, dolayısıyla piyasa kuralları konut üretiminde ve tüketiminde etkili olmuştur.

Konut mekânları yapısı gereği sahip olduğu özelliklerle her anlamda güvenlik sigortası görmektedir. Çünkü konut; taşınmaz, sabit ve uzun ömürlü mallardır. İçerisinde yaşayan bireyleri dış tehditlere karşı koruması ve alınıp satılabilen değerli bir piyasa ürünü olması sebebiyle de mülk sahibini ekonomik durumlar karşısında avantajlı duruma getirmesi gibi özellikleriyle maddi ve manevi güvenlik sigortası sağlamaktadır. Konut mekânları aynı zamanda iyi bir yatırım aracıdır. Birikimi olan bireylerin, güvenlik sigortası özelliği gören konutu, barınmanın ötesinde bir yatırım aracı olarak görmesi bu nedenle doğaldır (Özgür, 2012).

Güvenlik sigortası ve yatırım aracı olabilen konut, aynı zamanda bir toplumsal statü sağlayan argüman olarak da karşımıza çıkar. Sahip olunan konutun konumu, fiyatı ve özellikleri, tüketimi yapılan metanın, aynı zamanda bir yaşam formu sunması nedeniyle bir statü aracıdır ve birey, tüketimde bulunduğu konut aracılığıyla mevcut sosyal sınıf konumunu ortaya koymayı amaçlar (Bourdieu, 2015; Debord, 2019; Veblen, 2015).

Bireyin gözlerini açtığı ve yaşamını idame ettirdiği, toplumsal normlarla ilk tanıştığı yer olması nedeniyle konut mekânları toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin sağlandığı alanlardır (Alver, 2007; Lefebvre, 2016). Birey ailesiyle birlikte benlik duygusunu bu yaşam alanında gerçekleştirir, yakın çevresiyle etkileşimi, sahip olmuş olduğu konut mekânında anlam kazanır. Yani konut bireylerin sosyalleştikleri ve toplumsal normların yeniden üretildiği yerler olması sebebiyle sosyolojik anlamda karşılığı olan mekânlardır.

Konutun bir gereksinmeden çıkıp piyasanın bir nesnesi haline gelmesi sebebiyle konut üretimi de piyasanın doğal işleyişine bırakılmıştır. Yani bireyler kendi çabalarıyla kendilerine

uygun şekilde konut üretim ve tüketim sürecine müdahil olmuşlardır. Konutun böyle bir sürece tabii olması, konut mekânlarını sosyal sınıflar arasında toplumsal eşitsizliğin derinleştiği ve eşitsizliğin yeniden üretildiği bir alana dönüştürmüştür (Harvey, 2002). Piyasa düzeninde çözümlenemeyen konut üretiminin krize girmesi ve bu krizin toplumsal bir sorun haline gelmesi de bu nedenledir.

2. KENTSEL KRİZE BİR ÇÖZÜM MEKANİZMASI: SOSYAL KONUT MEKÂN LARI

Tarihsel süreç içerisinde konutun insan yaşamında artarak devam eden önemini vurgulamak bir önceki başlığın ana temasını oluşturmaktaydı. Toplumsal yaşam açısından bu denli önemli bir konumda bulunan konut yetersizliği ise toplumların önemli problemlerinin başında gelmektedir. Konut yetersizliğine sebep olacak çeşitli etkenler söz konusudur; kentleşme sonucu kentsel merkezlerin nüfus sayısında patlama yaşanması, mevcut konutların insan ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması, savaşlar ve doğal afetler bu etkenlerin başlıcalarını oluşturmaktadır. Konutun bir kentsel kriz haline gelmesi ise tarihsel süreçte ‘Sanayi Devrimi’ ile ortaya çıkmıştır (Engels, 2013). Makinanın emek gücünü tahakküm altına almasını ifade eden Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşme süreci büyük bir ivme kazanmıştır. Kentleşme kavramı, kırdan kente göçü ifade ederken bir diğer taraftan ise kentin de kendi içinde gelişimine karşılık gelmektedir (Harvey, 2016).

Kentleşme ile birlikte kırsal kesimlerde yaşayan ve geçimlerini tarım üzerinden sağlayan insanlar, yeni ekonomik geçim kaynaklarıyla çekim merkezine dönen kentlere doğru göç etmişlerdir. Kırdan kente yaşanan bu göç, kentin nüfus sayısının birdenbire artmasına, bu yeni oluşan nüfus yapısı da kentin mevcut ekonomik ve sosyal yapısının değişimine yol açmıştır. Castells, teknolojik ilerlemenin mekânı ve daha sonrasında toplumsal yaşamı dönüştürmesi ilişkisini şöyle ifade etmiştir: “teknolojik ilerleme > kentsel yoğunlaşma > toplumsal düzensizlik; ayrıca teknolojik ilerleme > yapay ortam’ın doğal ortam üzerinde üstünlük kurması > insan doğasının düzeninin bozulması” (Castells, 2017, s. 20).

Kentleşmeyle birlikte kentsel mekânda vuku bulan en büyük problemlerden bir tanesi, konut yetersizliği nedeniyle yaşanan barınma sorunudur. Çünkü kentlerdeki konut miktarı, kentleşme sonucunda oluşan yeni demografik tablo karşısında yetersiz kalmıştır. Göç eden nüfusun yoksul ve işsiz olması ve konut azlığı kentsel bir kriz haline gelmiştir. Kentsel krizin detaylandırılması adına başvurulacak önemli kaynaklardan bir tanesi Manuel Castells’tir. O, kentsel krizi, kentleşme üzerinden şu şekilde açıklamıştır:

Kentsel kriz, ekoloji sorununun temelinde yatan ve üretici güçler ile üretim güçleri arasındaki çelişkiyle bağlantılı daha genel bir krizin özel bir biçimidir. Örneğin eğer konut, ulaşım gibi konularda bir kriz varsa, bu, büyük ölçüde kentleşme sürecinin biçimiyle ilgilidir ki bu da, insan faaliyetlerin toplumsal örgütlenmesi ile bu faaliyetlerin maddi temeli arasındaki bir tür ilişkinin sonucudur (Castells, 2017, s. 19).

Konut üretiminin bireylerin kendi sorunu olarak ele alınması ve konutun kendisinin piyasanın bir nesneni olarak görülmesinden dolayı mekân üretimine, normal üretim süresince halledilmesi gereken bir olgu olarak yaklaşmıştır. Fakat Sanayi Devrimi sonrası gelen göç ile birlikte kentsel yaşamın dönüşüme uğraması, kentte mekânsal ayrılıkların yaşanması, bu

mekânsal ayrılıkların toplumsal eşitsizliği yeniden üretmesi(Harvey, 2002), bunun karşısında düşük gelirli sınıfların yoksulluğa, suçta, daha kötü yaşam şartlarına doğru sürüklenmesi ve bu problemler karşısında piyasanın etkisiz kalması gibi nedenlerle devlet müdahalesi gerekli olmuştur. Castells devlet müdahalesini yine sermayenin lehine olan bir zorunluluk olarak görmektedir: “Devlet müdahalesi, (sermaye açısından) daha az karlı ancak ekonomik faaliyetlerin yürütebilmesi ve/veya toplumsal çelişkileri yatıştırabilmek için gerekli olan sektörleri ve hizmetleri sağlamak açısından zorunlu olmaktadır” (Castells, 2017, s. 39).

Devletin özel teşebbüslerin eksik kaldığı alanlara müdahalede bulunmasının çeşitli gayeleri olduğu bir gerçektir. Hem toplumsal yaşam üzerindeki etkin rolünü koruma isteği sebebiyle olması hem de Marksist perspektifin savunduğu, sermayenin boşlukta bıraktığı yerleri doldurup doldurulan alanların yeniden piyasaya emanet etmesi gibi unsurlar bu gayelerden bazılarıdır (Harvey, 2015b; Lefebvre, 2017). Fakat bu konu çalışmanın kapsamını aştığından, devlet müdahalesinin konut alanına nasıl yansıdığıyla sınırlı tutulacaktır. Bu bağlamda Keleş, devletin konut sorununa dolayısıyla kentsel alana müdahalesini üç başlık altında özetlemiştir.

Birincisi, başta devlet olmak üzere kamu kuruluşlarının yatırımcı olarak konut pazarına girmeleridir. Konut yapmak ve gereksinme duyanlara satmak ya da kiralamak böyle bir karışma türüdür. İkincisi kamu yönetimlerinin kendi güçleri ve olanaklarıyla konut sorunlarını çözemeyen sınıf ve kümelerle teknik yardımda bulunmaları, ucuz arsa sağlamalarıdır. Düşük faizli ve uzun erimli konut kredileri, konut ödenekleri, kira parası desteklemeleri ve kira sınırlamaları bu tür yardımın değişik türleriydi (Keleş, 2015, s. 266).

Toplumsal sınıfların tümüne hitap etmesi gereken konut arzının talep karşısında yetersiz kalmasından ötürü ortaya çıkacak olan sosyo-ekonomik sorunlar, devlet kurumunun doğrudan sorumluluğu altındadır. Bu nedenle yukarıdaki ilgili alıntıda da Keleş’in altını çizmiş olduğu üzere, devletin; düzenleyici, teşvik edici ve doğrudan üretici rolüyle bu alanda var olması beklenmektedir. Sosyal konut mekânları, konut sorununa devlet müdahalesinin bir yansıması olarak gün yüzüne çıkmıştır (Alkışer & Yürekli, 2004; Bingöl, 2019).

İlgili bölüm başlığı altında konut sorununun toplumsal bir sorun olması hasebiyle devlet kurumunun çeşitli gayeler doğrultusunda ve farklı yöntemlerle önemli bir rol sahibi olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda değerlendirebileceğimiz, kamusalığın tahakkümü altında doğan ve gelişen sosyal konut mekânlarının kavramsal ifadesi ve tarihsel süreç içerisindeki dinamikler doğrultusunda nasıl bir dönüşüm yaşadığını ortaya koyabilmek bir sonraki başlıkla beraber mümkün olacaktır.

2.1 Kavramsal Olarak Sosyal Konut Mekânları

Çalışmanın ilk aşamasında ele almış olduğumuz konutun sahip olmuş olduğu fiziksel, sosyal ve psikolojik özellikler nedeniyle hem barınak hem de barınaktan çok daha öte şeyleri ifade ettiğini ortaya koymuştuk. Hem bir gereksinme hem de talep argümanı olan konutun, piyasa üretimi tarafından yeterli düzeyde karşılanamaması durumlarında konut üretiminin krize girdiğini ve bu krizin daha büyük kentsel krizlere yol açtığını daha önceki bölümlerde irdemiştik. Çalışmanın bu bölümünde ise kentsel kriz olan konut sorununa çözüm olarak kentsel yaşamın parçası haline gelmiş olan sosyal konut mekânları irdelenecektir.

Genel olarak sosyal konut olarak nitelendirilen bu kentsel mekânların tanımlanmasında, ülkeden ülkeye sosyo-ekonomik değerlerin farklılaşmasından ötürü çeşitli kavramsallaştırmalar tercih edilmektedir. Bunlar; kamu konutu, halk konutu, müşterek konutlar, toplu konutlar, belediye konutları, işçi konutları, memur konutları, komünal-müşterek konutlar gibi kavramsallaştırmalardır (Alkışer & Yürekli, 2004). Devleti oluşturan kamu kuruluşlarının konut sorununa çözüm üretmek adına, konut üretim sürecine müdahil olarak, dar gelirli ve yoksul sınıflar için üretmiş oldukları sosyal konutların kavramsal ifadesi değişiklik gösterse de hitap ettikleri sınıflar ve sunmuş oldukları yaşam formu sebebiyle ortaklaşılır (Beşirli vd., 2016; Bingöl, 2019). Keleş “halk konutu adı da verilen toplumsal konut ‘yoksul veya dar gelirli ailelerin barınma gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde standartlaştırılmış, en küçük boyut ve nitelikte, sağlık koşullarına uygun, sağlam ve ucuz konut’” (Keleş, 2015, s. 268) olarak tanımlamıştır. Ortak özellikleri, düşük gelir düzeyine sahip bireyler ve aileler için üretilmiş, ucuz ve küçük yapılar olmalarından ötürü bu yapılar, kentteki diğer konutlardan fiziksel olarak da sunmuş olduğu yaşam formu açısından da farklılaşmaktadırlar. Piyasada talep unsuru olarak üretilen konutlar gibi çeşitlilik arz eden, geleceğe yönelik yatırım aracı, toplumsal yaşamda statü sağlayan, sosyo-kültürel sermayenin yeniden üretimindeki bir mekanizma olabilme fonksiyonlarını karşılıksız bırakmaktadır.

Sosyal konut mekânlarının kavramsal ifadesinin gerçekleştirilmesinin ardından sosyal konut mekânlarının tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünün ayyuka çıkarılması çalışma açısından önemlidir. Bu minvalde bir sonraki başlık, çalışmanın bu ihtiyacına cevap olacaktır.

2.2 Sosyal Konut Mekânlarının Tarihsel Süreci

Kentsel yaşamda konut ihtiyacını karşılayamayan alt ve orta sınıflara yönelik konut sorununun çözümü adına, devlet ve diğer kamu kuruluşlarının girişimleri neticesinde sosyal konut mekânları kentin bir parçası haline gelmiştir. Sosyal konut mekânları için üç önemli tarihsel kilit nokta mevcut olduğunu dile getirebiliriz: Birincisi, konut ihtiyacının ortaya çıkmasına yol açan Sanayi Devrimi; ikincisi II. Dünya Savaşı; üçüncüsü de 1970’lerden sonra ortaya çıkan neoliberal dönemdir (Keleş, 1996; Kunduracı, 2013). Devletlerin kentsel yaşama müdahale etmesi sonucunda ve genellikle alt sınıflara yönelik olan sosyal konut yapıları, tarihsel süreçte, Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkmış olduğu ve dolayısıyla konut sorununu ilk olarak yaşayan İngiltere’den başlamış ve diğer sanayi ülkelerine doğru gelişim göstermiştir.

2.2.1 Sosyal Konut Mekânının Doğuşu ve Gelişimi: Sanayi Devrimi’nden İkinci Dünya Savaşına

Toplumları tekdüzeleştirilen, makinanın boyunduruğuna tabii kılan Sanayi Devrimi, kent ve kır yaşamına da büyük etkileri olmuştur. Kırdaki işsiz kalan nüfusun, kentlerin yeni ekonomik ve sosyal imkânlar olarak görülmesi sebebiyle kentlere doğru akın etmişlerdir. Kentleşme ile birlikte ortaya en önemli sorun olarak barınma problemi meydana gelmiştir.

Sanayi Devrimi’nin ilk olarak ortaya çıktığı ve kent yaşamının büyük dönüşümlere uğradığı Britanya, kentleşme sürecini tecrübe eden ilk ülke olmuştur. “1750’de Britanya’da nüfusu 50.000’den fazla olan yalnızca iki kent –Londra ve Edinburg- vardı; bu sayı 1801’de sekiz, 1851’de –dokuz tanesi 100.000’in üzerinde olmak üzere yirmi dokuz oldu” (Hobsbawn, 2018, s. 80). Sanayileşme sürecinin Britanya’nın kentsel nüfusunda yaratmış olduğu patlamayı

somutlaştırabilmek açısından ilgili alıntı son derece önem arz etmektedir. Britanya'daki kentleşme sürecinin ayyuka çıkarılması bağlamında bir başka değerli katkıyı ise Engels'in sanayileşmenin kentsel mekânı nasıl dönüştürdüğü ve toplumsal sınıfların bu dönüşümü nasıl deneyimlediklerine yönelik gözlem ve notlarından hareketle ortaya koymuş olduğu '*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*' eseriyle elde edebilmekteyiz. Engels, emeğinden başka bir sermayesi olmayan kentsel mekâna göç etmiş nüfusun, fabrika çevrelerinde yaptırılan tek katlı işçi odaları ile barınak sorununa kısmi olarak çözüm getirilmeye çalışıldığını ve fabrikaların olduğu bu mahallelerin; haliyle sefaletin, suçun, pisliğin, bakımsızlığın mekân haline gelmiş olduğunu aktarmıştır (Engels, 2019). İşçi sınıfının dışında yer alan, gelir seviyesi yüksek sınıflar ise yaşam alanlarını, işçilerin barındıkları bu yerlerden uzak yerlere taşınmasıyla mekânsal farklılaşmaya yol açmışlardır (Mumford, 2007). Engels'in Manchester kentine yönelik çizmiş olduğu mekânsal farklılaşma portresi, sanayileşmenin kentleşme süreçlerini nasıl şekillendirdiğini göstermesi bakımından değerlidir:

Manchester'in tam ortasında aşağı yukarı bir buçuk kilometre uzunluğunda ve genişliğinde, sadece bürolardan ve büyük mağazalardan oluşan büyük bir ticari bölge vardır.(...) Salford ve Hulme, Pendleton ve Chorlton'un önemli bir bölümü, Ardwick'in üçte ikisi ve Cheetham Hill ile Broughton'un büyük bir kısmı (...) işçi bölgeleridir. Bu bölgelerin dışındaki muhitlerde ise üst ve orta burjuvazi oturur. Orta burjuvazi özellikle Chorlton'da ve Cheetham Hill'in aşağı bölgelerinde, işçi bölgelerinin yakınlarındaki düzenli sokaklara yerleşmiştir. Üst burjuvazi ise Chorlton ve Ardwick'de kentten uzakta bahçeli villalarda, Cheetham Hill, Broughton ve Pendleton'un rüzgarlı tepelerinde, sıhhatli kır havasında, konforlu evlerinde ve her yarım saatte ya da on beş dakikada bir kente giden bir otobüsün kalktığı bölgelerde yaşarlar (Engels, 2019, s. 80).

Sanayileşmenin en güçlü hissedildiği ve dolayısıyla kentleşmenin ivme kazanması sonucunda ortaya çıkan konut sorununu ilk olarak deneyimleyen ülke Britanya, çözüm için de ilk adımı atan ülke olmuştur. Konut üretim sürecine bizzat müdahil olan İngiltere, ilk somut adımı sosyal konut mekânı inşa ederek gerçekleştirmiştir. "Sosyal konut alanında bilinen ilk büyük sosyal konut uygulaması İngiltere'de, Londra'nın 'Bethnal Green' bölgesinde yapılmıştır. (...) Bethnal Green sosyal konutları yaklaşık 6000 kişinin kötü koşullar altında yaşadığı barınakların yerine yapılmışlardır" (Kunduracı, 2013, s. 55). Sosyal konut uygulamalarında diğer Avrupa ülkeleri de İngiltere gibi konut sorunu ile ilgilenmiştir. Fakat literatürde, Sanayi Devrimi ile I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, ülkelerin konut sorununa yönelik ciddi yaklaşımlar sergilemediklerine dair ortak görüş söz konusu olmuştur (Kunduracı, 2013; Keleş, 1996).

Konutun normal üretim süreci tarafından karşılanamadığı zamanlarda yani kentleşmenin arttığı, doğal yıkım olaylarının gerçekleştiği veya savaş gibi kentlerde yıkıcı etkilere sahip durumlarda konut krizi ortaya çıkmaktadır. Tıpkı Sanayi Devrimi gibi I. Dünya Savaşı da savaşa katılan toplumların yaşamında büyük dönüşümlere yol açmıştır. Savaşın yıkıcılığı kentlerde barınma sorununu artırmış, sefalet ve yoksulluk da yine savaşın sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür olağanüstü durumlarda, karar verici ve uygulayıcı olarak devlet ve diğer kamu kuruluşları sorunlara müdahalede bulunmaktadır. Savaşın konut mekânlarına olan olumsuz etkisi üzerine, bu dönemde kamusal konut üretiminde, doğal olarak artışlar görülmüştür. Bu artışların nicel olarak ifadesi şöyledir: "Sosyal konut projelerinin sayısı 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde 300'e ve 1922'de 1.350'ye ulaşmıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan 1925'e kadar yapılan toplam sosyal konut sayısı ise 100.000'e yaklaşmaktaydı" (Kunduracı, 2013, s. 57).

Sosyal konutun Amerika'daki gelişimi Avrupa ülkelerindeki gelişiminden farklı şekilde gelişmiştir. Amerika konutu her daim piyasanın bir sorunu olduğu doktrininden hareket etmiştir ve ancak 1937'de ilk konut yasasını yürürlüğe koymuştur (Bostanoğlu, 1993). 1937 konut yasasının oluşumu yani, Amerika'nın konut alanına müdahale etme gereği duymasının yine küresel çapta etkisi görülen 1929 ekonomik buhranının büyük etkisi olmuştur. Kriz "ABD toplumunun hızla yoksullaşmasına ve kentlerdeki konut fiyatlarının orta ve dar gelirler için karşılanamaz düzeye çıkmasına yol açmıştır" (Kunduracı, 2013, s. 57). ABD'de görülen mevcut durum, Avrupa ülkelerinde kendisini göstermiş ve kamusal yatırımlar zorunluluk arz etmiştir (Beşirli vd., 2016). II. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı tarihlerde, kentleşme sürecini geriden takip eden Türkiye örneğinde, başkent Ankara'nın memur kesiminin konut ihtiyacını karşılayabilmek adına kamusal girişimlerin mevcut olduğunu bilmekteyiz (Çoban, 2012). Bunun yanı sıra Türkiye'nin kentleşme sürecinde Avrupa'daki uygulamalardan hareketle ucuz ve kaliteli konut tedarik edilmesinin önemli bir aracı olan kooperatif mekanizmasının etkinleşmeye başlaması önemli bir ayrıntıyı oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 1935 yılında Ankara'da kurulan Bahçelievler Konut Kooperatifi konut ihtiyacı problemine ucuz ve kaliteli çözüm getirmenin ilk adımını oluşturmuştur (Tekeli, 2009, 2012).

2.2.2 İkinci Dünya Savaşı: Refahın Bir Parçası Olan Sosyal Konut Mekânları

II. Dünya Savaşı, nükleer silahın kullanılması ve yaklaşık olarak elli milyon insanın yaşamını yitirmesiyle sonuçlanan, insanlık tarihinin en kanlı ve en büyük savaşıdır. 50 milyona yakın insanın yaşamını yitirdiği bu savaş, ardında harabeye dönmüş kentler, yıkılmış işyerleri ve yaşam alanları, işsizlik, yoksulluk ve sefalet bırakmıştır (Hobsbawn, 2017). II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada uluslararası antlaşmalar imzalanmış, bu antlaşmalar yine o dönemde kurulan Birleşmiş Milletler örgütü güvencesi altına alınmıştır. Büyük devletler savaş ekonomisine ayırdıkları fonları, toplumsal refahın oluşturulmasına ayrılmıştır.

Bu bağlamda, yıkıcı savaşın imzasını attığı kentlerin yeniden imar edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Sosyal konut mekânları da bu dönemin en önemli aracı olarak bu imar planlarındaki yerini almıştır (Keleş, 1996). Özellikle, 10 Aralık 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki birey ve ailelerin sahip olmuş olduğu haklara değinilmesi, bu dönemin refah politikalarına yöneleceğinin belirtisi olmuştur. Bildirgenin 25.Maddesi "Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır" ifadesiyle bu hakların karşılanması zorunlu ihtiyaçlardan olduğu açıkça vurgulanmıştır.

Bildirgedeki temel haklardan çalışmamızı ilgilendiren, konutun bir hak olarak görülmesi ve savaşın yol açmış olduğu konut krizi nedeniyle devletlerin hızlıca konut yatırımlarına yönelmeleridir. Sosyal konut yatırımları bu dönemde, önceki dönemlere oranla hızla artış göstermiştir. Keleş, refah dönemi sosyal konut yatırımlarına yönelik farklı bir duruma dikkat çekmiştir. Sosyal konut mekânları, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar dar gelirli sınıflar için üretilen mekânlar olmaları sebebiyle ön plana çıkmıştır; fakat savaşın etkisiyle orta sınıfa ait birey ve ailelere yönelik konut ihtiyacı doğması, sosyal konut mekânlarının hitap ettiği sınıfsal çapı genişletmiştir (Kurtuluş, 2011).

Bu minvalde, 1937'de ilk konut yasasını çıkaran ABD, tarihsel döneme uygun şekilde hareket etmiş ve "1949 Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, federal hükümet, yoksullar

için 1,2 milyon adet, orta-gelirli aileler için sekiz yüz bin adet ve yaşlılar için de yedi yüz bin adet yeni konut yapımını gerçekleştirmiştir” (Bostanoğlu, 1993, s. 157). Sosyal konut konusundaki adımları 1890'lara dayanan Avrupa devletleri, refah döneminde sosyal konut üretimi konusunda gerekli adımları atmıştır. Britanya hükümetinin başına geçen İşçi Partisi, “1945-1951 yılları arasında yaklaşık olarak %90'ı kiralık sosyal konut olmak üzere, 1 milyondan fazla konutun inşası tamamlanmıştır” (Manoochehri, 2012,s.27; akt. Olgun, 2014, s. 113). İşçi Partisi'nin yerine gelen Muhafazakâr Parti de konut üretimi sürecine devam etmiş ve planlanan konut arzına ulaşmaya çalışılmıştır. “1951-1954 yılları arasındaki toplam konut üretiminin yaklaşık olarak %80'lik bir kısmı belediyelerce gerçekleştirilmiş, ancak 1954 yılından itibaren hükümet, konut sunumunda özel sektörü kamu sektörüne tercih etmeye başlamıştır” (Harloe,1990, s.97; akt. Olgun, 2014, s. 113).

Hollanda da büyük konut ihtiyacı söz konusu olması nedeniyle konut üretiminde aksiyon alınmıştır. Nitekim Hollanda, 1980'lere kadar “2,5 milyona yakın konut üretmiştir ve bu rakamlar ülke konut stokunun %37'sine denk gelmektedir” (Davis, 2001, s.16; akt. Kunduracı, 2013, s. 60). Hollanda'da konut ihtiyacını karşılayamayan toplumsal sınıfların ihtiyaçlarına cevap verebilmesi adına kamusal yatırımların gelmiş olduğu noktayı Uitermark şöyle özetlemektedir: “9000 kadar konutun inşa edildiği ve iki odalı bir daire için bekleme süresinin o ana kadar görülmüş en düşük bekleme süresi olan iki yıla düştüğü 1982 yılında Amsterdam olgunluk dönemine girmiştir” (Uitermark, 2014, s. 274). Türkiye örneğinde ise kentleşmenin ağır ilerleyişi yapılaşmaya da sirayet etmiştir. Nitekim bu dönemde, kooperatifleşme ivme kazanmış ve sosyal konutların ve kamu konutlarının üretimi bu çerçevede içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Keleş, 1996). Kentleşmenin ağır ilerlediği bu dönemlerde Türkiye kentleşme tarihinde özellikle 1980'lerden sonra patlama yapacak gecekondulaşma olgusu kendisine yer edinmiştir (Çavuşoğlu, 2016; Karpaz, 2016). Kentsel mekâna eklenmeye başlayan yoksul nüfus, kentin sahipsiz arazilerinde bir gecede inşa edilen, derme çatma konutları üretmesiyle bir konut üretim arzı oluşturmaya başlamıştır (Keyder, 2018). Fakat literatüre gecekondu yapıları olarak geçen mevcut konut üretim tarzı, legal bir üretim sürecinden geçmemesi ve sahip olduğu fonksiyonların güvenilirlik sınırları içerisinde yer almaması nedeniyle sosyal konut mekânları bağlamında çalışılması birtakım sakıncalar yaratacağından ilgili çalışmanın odak noktasının dışında yer almaktadır.

Refah dönemi olarak adlandırılan mevcut tarihsel dönemde sosyal konut mekânlarının, kentsel mekânlarda önemli bir yer edindiği sonucuna varabilmekteyiz. Alt sınıfların refah düzeyinin yükselmesi bağlamında önemli mekanizma olan sosyal konutların bu yükselişi, neoliberal düzenin tahakküm yıllarının başlamasıyla beraber durağan bir konuma geçmiştir. Bu minvalde, kentsel mekânsal eşitsizlik noktasında önemli bir misyona sahip olan sosyal konutların değer kaybetmesinin nedenlerine ve sonuçlarına odaklanmak elzemdir.

2.2.3 1980 Sonrası Gelişen Yeni Piyasa Düzeni: Sosyal Konut Mekânının Değer Yitirisi

Sosyal konut mekânları devletin ekonomik düzendeki etkin rolüyle paralel şekilde gelişen yapısal mekânlardır. Özel sektörün sıkıştığı yerde kamu kuruluşları ihtiyaçlara cevap verebilmek adına, olağanüstü durumlarda, piyasaya müdahale etme zorunluluğunu yerine

getirmiştir. İlgili çalışmamız da sosyal konut mekânlarının bu zorunlu müdahalenin sonucunda ortaya çıkmış olduğunun altını defaatle çizmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen refah devlet uygulamaları 1970’li yıllarda piyasa düzeninin krize girmesiyle sorgulanır duruma gelmiştir. 1970’li döneminin öne çıkan düşüncesi bireysel özgürlükler olmuştur ve bu nedenle sosyal adalet, kamusal müdahale gibi olgular bu dönemin negatif olarak görülen düşüncelerdir.

Bireyin homo-economicus olması gerektiği düşüncesinin güç kazandığı bu dönemde ‘1974 Petrol Krizi’ ile birlikte kapitalizm mevcut yapısıyla küresel çapta büyük bir krize girmiştir. 1980’li yıllara yaklaşırken kriz yönetim uzmanı olan kapitalizmin, yeni bir ekonomik düzeni temel almasıyla birlikte, krizden çıkmanın yolunu bir kez daha bulmuş ve bununla birlikte büyük toplumsal dönüşümlere imza atmıştır. Kapitalizmin krizden çıkmasını sağlayan bu yeni düzenin adı neoliberalizmdir. Harvey neoliberalizmi şöyle tanımlamaktadır:

Neoliberalizm her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder (Harvey, 2015a, s. 10).

Neoliberalizm, liberalizmden farklı olarak devlet gücünün tamamen geri çekilerek piyasanın kendi işleyiş mantığına terk edilmesi gerektiği noktasında ayrılır. Yeni piyasa düzenin temel dayanağında devlet yatırımlarının tamamen ekonomik ve sosyal yaşamda özel teşebbüsün önünü açacak şekilde yeniden örgütlenmesini amaç edinmektedir: “liberal toplum modeli bir ideal olarak yerinde duruyordu, ancak bu ideale yalnızca piyasanın gücüyle ulaşılamayacağı ve devletin yol gösterici eliyle desteklenmesi gerekeceği kabul ediliyordu” (Clarke, 2014, s. 103).

Serbest piyasa düzeninin kendi içerisinde şekillenen kuralları mevcuttur. En temel kural ise şeylerin fiyatının, piyasanın kendi iç işleyişinde belirlenmesidir. Piyasa düzenine hiçbir şekilde müdahale söz konusu olmamalıdır ve bu sebep ile devletin piyasadaki rolünün sınırlandırılarak özel teşebbüsün önünü açması beklenmektedir. Çünkü serbest piyasa ekonomisinin temel savı “piyasanın, kaynakları politik kurumlardan daha etkin dağıtır” (Przeworski, 2016, s. 2) düşüncesine dayanmaktadır.

Mevcut konunun başında belirttiğimiz gibi sosyal konut mekânları devlet yatırımlarının gölgesi altında var olmuştur. 1970’li yıllarla birlikte devletin piyasa düzeninden çekilmesi ve sosyal adalet gibi toplumsal olguların çözülmeye uğramasıyla birlikte, konut üretimi piyasanın rekabetçi ortamına terk edilmiştir. Bu nedenle, refah döneminde sosyal hak olarak belirlenen konut hakkında gerilemeler ise kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde devlet yatırımlarının doğrudan konut yatırım sürecine dahil olmak yerine, kredi uygulamalarıyla konut sahibi olma özendirilmiştir. Sosyal konut yatırımlarının öncü ülkesi olan İngiltere neoliberal ekonomik ortamının gerekliliklerine yerine getirerek konut üretim alanından sermaye lehine çekilerek mevcut sosyal konut politikasında değişime gitmiştir. Yeni sosyal konut politika ise konutların kiracılarına satılması, sermayeye devredilmesi veya yıkılarak ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır (Stone, 2003).

Avrupa devletleri konut üretiminden çekilerek sorunu özel teşebbüslerin söz sahibi olduğu piyasa düzenine bırakmışlardır. Sosyal konut konusunda Avrupa’nın önemli konut arzına sahip olan Hollanda’da da durum aynı şekilde gerçekleşmiştir. “Dünyanın diğer

yerlerindeki siyasal akımlarını takip eden devlet, çeşitli kemer sıkma politikaları uygulamaya başladı. Keynesyen-Fordist refah devletinin ayırt edici özelliği konut arzıydı fakat 1980’lerde büyük çaplı devlet harcamaları giderek yatırımdan ziyade masraf olarak görülmeye başlandı” (Uitermark, 2014, s. 275).

ABD açısından sosyal konut uygulaması farklı bir anlam kazanmıştır. Köklü sosyal ve ekonomik politikalar amacıyla ortaya konulmuş olan HOPE VI programı yürürlüğe konulmuştur. “HOPE VI, mekânların fiziksel yapısını dönüştürmenin yanı sıra, yoksulluğun yoğunlaşmasını dengede tutabilmek için yeniden geliştirilen alana yeni sakinleri- daha yüksek gelirli olanları - getirerek sosyal konutların sosyal ve ekonomik yapısını değişime uğratmıştır” (Curley, 2005, s. 108). Neoliberal politikalar doğrultusunda konut üretimi piyasanın hâkimiyetine bırakılırken ABD ortaya koymuş olduğu yeni amaç doğrultusunda sosyal konut mekânlarına geniş çaplı sosyolojik bir misyon yüklediği görülmektedir.

Neoliberal ekonomik düzenin Türkiye’ye sirayet etmesinin başlangıç noktasını 24 Ocak Kararları oluşturmaktadır (Aydın & Taşkın, 2017; Boratav, 2005). Neoliberal ekonomik düzenin küresel çaptaki uygulamalarının transferi olan 24 Ocak Kararları ile birlikte konut üretiminde de piyasa düzeni ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra 1980’lerden sonra ivme kazanan kentleşme, kentsel mekânlarda gecekondulaşma olgusunu zirveye ulaştırmış ve gecekondulu mekânlarına legal statü verme girişimleri söz konusu olmaya başlamıştır (Çavuşoğlu, 2016). Bu dönem Türkiye kentleşme sürecinde sosyal konut mekânları açısından bahsetmemiz gereken en önemli gelişme ise TOKİ’nin elde etmiş olduğu kazanımlarla birlikte konut üretiminde etkin rol almasıdır (Aksoy, 2014). Niceliksel olarak TOKİ’nin etkinliğini somutlaştıracak olursak “kurumun 2003-2018 yılları arasında ürettiği toplam 810.762 adet konuttan yaklaşık 698.497 adedi sosyal konut (%86) niteliğinde olup büyük çoğunluğu kurumun tip-projeler kullanarak gerçekleştirdiği uygulamalar” (Bingöl, 2019, s. 85) olduğunu belirtebiliriz.

Özel teşebbüs girişimlerinin ekseriyetle orta ve üst sınıfa yönelik konut üretim mantığı, TOKİ’nin özellikle düşük gelire sahip toplumsal sınıfların ihtiyacına yönelik konut üretim alanında etkinliğiyle bütün toplumsal sınıfların konut talebine karşılık verilmesi amaçlanmıştır. Kurtuluş çizmiş olduğu farklı aktörlerin ve etkenlerin gölgesi altında kalan Türkiye kentleşme süreci portresi, mevcut süreci idrak etmemizi kolaylaştırması bağlamında imkân sunmaktadır.

(...) Bir yandan yoğun nüfus alan ve büyüyen Gaziosmanpaşa, Mahmutbey gibi gecekonduların yarattığı altkentleşme, diğer yandan, Halkalı, Beylikdüzü ve Esenyurt’ta yarattığı düşük maliyetli konutlardan oluşan toplu konut projelerinin yarattığı altkentleşme ve Bahçeşehir gibi yüksek maliyetli altkent projelerinin yarattığı altkentleşme bir arada gelişmektedir (Kurtuluş, 2011, s. 94).

Toplumsal mekânda yaşayan sınıfların yaşam kalitesini yukarı doğru çekmeye çalışılan “30 Mutlu Yıllar olarak nitelendirilen 1945-1975’li yıllara kadar olan dönem politikalarından, neoliberal düzene geçilmesiyle birlikte toplumsal refah yerine bireysel refahın ön plana çıkmış olduğu görülmektedir. Toplumların düşük gelirli sınıflarının, kentsel mücadelelerinde bir tampon mekanizma misyonuna karşılık gelen sosyal konut mekânları da bu refah dönüşümünden etkilenerken tarihsel süreç içerisinde gerilediği görülmektedir.

SONUÇ

Barınma insan yaşamının temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Bu ihtiyacın çözümü için var olan konut mekânları, bu nedenle toplumsal mekân açısından önemlidir. Mevcut çalışmamızda, konutun hem barınak olarak hem de iktisadi bir güvenlik sigortası olduğu, bir tüketim nesnesi olarak sosyal statü aracı olarak kullanılabilirdiği ortaya konulmuştur. Toplumsal mekânın toplumsal sınıflardan oluştuğu ve konutun bu denli farklı fonksiyonlarının olması, toplumsal sınıflar açısından konut mekânının değerini başkalaştırmakta olduğunu belirtebiliriz. Konutun kavramsal ve fonksiyonel ifadesinin ardından, kentleşme ve doğal yıkım gibi nedenlerden ötürü konut arzının sağlanamaması ve bu durumdan dolayı yaşanan toplumsal sorunlardan ötürü, devlet ve diğer kamu kuruluşlarının konut üretim sürecine müdahil olma zorunluluğu doğmuştur.

Konut arzı yetersizliğinin ortaya çıktığı ve bir toplumsal krize yol açmasının ilk olarak insan hayatında ve özellikle emek gücüyle çalışan insanların hayatında büyük dönüşümlere yol açan Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleşmiştir. Kötüleşen yaşam şartları, talep ve beklentilerin mevcut çözüm mekanizmaları ile çözülememesi üzerine, Sanayi Devrimi'ni ilk deneyimleyen ülke olan İngiltere'de, devlet aracılığıyla çözüm yolları aranmıştır. Bu çözüm yolları ve atılan adımlar, tarihsel süreçte diğer sanayi kentlerine yayılım göstermiştir. Bugün kentsel mekânlarda kendisine yer edinen ve ilgili çalışmamızın teması olan sosyal konut mekânının ortaya çıkışının tarihsel köklerine bu şekilde ulaşılmıştır.

Kamu müdahalesi sonucunda ortaya çıkan bu yapıların, kentsel yaşamın bir parçası haline gelmesinin üç dönüm noktasının olduğunu çalışmamız sonucunda, literatür çalışmalarından destekle ifade edilmiştir. Sosyal konut mekânlarının tarihsel süreçte dalgalı süreçler yaşadığı aşikârdır. I. Dünya Savaşı'na kadar ciddi uygulamaların görülmediği, 1929 ekonomik krizinin ardından yükselişe geçen ve II. Dünya Savaşı sonrasında gelişimini daha da hızlandıran ve olgunlaşan sosyal konut mekânları, neoliberal düzenin getirmiş olduğu anlayışla beraber gelişmiş ülkeler tarafından bir külfet niteliğine dönüşmesiyle gerileme dönemine girdiği saptanmıştır.

Sosyal konut mekânlarının ortaya çıkışı, gelişimi ve durağanlaşması dönemlerinin bir başka okuması aynı zamanda bu mekânlara ihtiyaç duyan toplumsal sınıfların kentsel mekâna tutunmalarını da beraberinde dönüştürmektedir. Engels'ten alıntılıdığımız pasajın net şekilde ortaya koyduğu üzere toplumsal sınıflar kentsel mekânı eşitsiz bir şekilde tüketmektedirler (Lefebvre, 2015; Şengül, 2002). Tarihsel süreç içerisinde sosyal konut mekânlarının ivme kaybetmesi, alt sınıfların kentsel mekâna tutunma stratejilerini de zayıflatmaktadır. Kentsel mekândaki düzen halinin Castells'in ifadesiyle kentsel krize dönüşmemesi adına toplumsal sınıfların çıkarının hesaba katılması gereklidir. Bu anlamda sosyal konut mekânlarının, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliği azaltma bağlamında etkin bir rolü olmasından hareketle kentsel mekânın sosyo-ekonomik yapısına kendi gerçekliğini dayatmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. (2014). İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı. İçinde A. B. Candan & C. Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* (ss. 27-46). Metis Yayıncılık.
- Alkışer, Y., & Yürekli, H. (2004). Türkiye'de "Devlet Konutu" nun dünü, bugünü, yarını. *itüdergisi*/, 3(1), 63-74.
- Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar*. Hece Yayınları.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2017). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (5. bs). İletişim Yayınları.
- Beşirli, H., Koçancı, M., Bakır, M. A., Özdemir, Z., & Gülle, M. Y. (2016). *Sosyal Konut Uygulamaları ve Yoksulluğun Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Siyasal Kitabevi.
- Bingöl, O. (2019). Sosyal Konut Yerleşmelerinde Kentsel Mekân Üretimi: İstanbul Kayabaşı 24. Bölge Sosyal Konut Yerleşmesi. *MEGARON*, 14(1), 83-99.
- Boratav, K. (2005). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm İlişkileri* (2.). İmge Yayınevi.
- Bostanoğlu, Ö. (1993). Amerika Birleşik Devleti'nde Evsizlik. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(3), 153-168.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (D. F. Şannan & A. G. Berkkurt, Çev.). Heretik Yayınları.
- Castells, M. (2017). *Kent, Sınıf, İktidar* (T. Asuman, Çev.; 2.). Phoenix.
- Clarke, S. (2014). Neoliberal Toplum Kuramı. İçinde Ş. Başlı & T. Öncel (Çev.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* (2., ss. 91-105). Yordam Kitap.
- Curley, A. M. (2005). Theories of Urban Poverty and Implications for Public Housing Policy. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 32(2), 96-119.
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkelolojisi* (2.). Ayrıntı Yayınları.
- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası. *nkara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(3), 75-108.
- Debord, G. (2019). *Gösteri Toplumu* (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.; 9.). Ayrıntı Yayınları.
- Engels, F. (2013). *Konut Sorunu* (T. Genç, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Engels, F. (2019). *İngiltere'de Emekçi Sınıflarının Durumu* (O. Emre, Çev.; 2.). Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. İçinde B. Duru & A. Alkan (Çev.), *20. Yüzyıl Kenti* (ss. 147-172). İmge Yayınevi.
- Harvey, D. (2015a). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.). Sel Yayıncılık.

- Harvey, D. (2015b). *Sermayenin Mekanları* (B. Kıcıır, D. Koç, & S. Yüksel, Çev.; 2.). Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Çev.; 5.). Metis Yayıncılık.
- Hobsbawn, E. (2017). *Kısa 20.Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı* (Y. Alogan, Çev.; 10.). Everest.
- Hobsbawn, E. (2018). *Sanayi ve İmparatorluk* (A. Ersoy, Çev.; 6.). Dost.
- Karpat, H. K. (2016). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm* (2.). Timaş.
- Keleş, R. (1996). Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerinde Bir Deneme ve Türkiye’de Sosyal Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 21(2), 167-234.
- Keleş, R. (2015). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu* (2. bs). Cem Yayınevi.
- Keyder, Ç. (2018). Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına. İçinde S. Savran (Çev.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (5. bs, ss. 171-191). Metis Yayıncılık.
- Kunduracı, N. F. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Konut Uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(3), 53-77.
- Kurtuluş, H. (2011). İstanbul’un Banliyöleşme Deneyiminde Metropolitan Çeperdeki Tarihsel Çiftliklerin Rolü. *Toplum Bilim*, 26, 87-98.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı* (I. Ergüden, Çev.; 3.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.; 4.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim* (S. Selim, Çev.; 5.). Sel Yayıncılık.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent* (G. Koca & T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Olgun, H. (2014). *Türkiye’de Sosyal Konut Politikası: Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı bir Analiz* [Doktora]. Gazi Üniversitesi.
- Özgür, E. F. (2012). Tüketime Bağlı Bir Kimlik Ögesi Olarak Konut ve Planlama Açısından Bir Değerlendirme. *Tasarım+Kuram*, 14, 29-45.
- Przeworski, A. (2016). *Kapitalizmde Devlet ve Ekonomik* (E. Kırmızıaltın & H. A. Öznazik, Çev.; 2.). Heretik Yayınları.
- Stone, M. (2003). *Social Housing in the UK and US: Evolution, Issues and Prospects*.
- Şengül, T. (2002). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. *Praksis*, 2, 9-31.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Tekeli, İ. (2012). Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923- 1980). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uitermark, J. (2014). Reel Bir Adil Kent mi? İçinde A. Y. Şen (Çev.), *Kar İçin Değil Halk İçin* (ss. 262-286). Sel Yayıncılık.
- Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek* (R. G. Öğdül, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Veblen, T. (2015). *Aylak Sınıfın Teorisi* (H. Bilir & E. Kırmızıaltın, Çev.). Heretik Yayınları.